

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 13564

DI BALADE FUN NEKHTIKN
VALD

Chawa Rosenfarb

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

של הרב אייזיק

חיה ראזענפארב

די באלאדע פון
נעכטיקן וואלד

(און אנדערע לידער)

לאנדאן 1947

Printed in England by
THE NAROD PRESS,
129-131 Cavell Street, London, E.1

חיה ראזענפארב

א ווארט צום לייענער

דעם 8טן פעברואַר 1940 איז געקומען דער באַפעל פון די נאַציס, וועגן געטאָ פאַר יידן פון לאַדזש. ס'איז געווען ערב מיין געבורטס־טאָג. כ'האָב דאָמאָלס געענדיקט 17 יאָר. אַ פּאַר וואָכן שפּעטער האָב איך שוין געוואַנדערט אין געטאָ, לענגאויס די דראָטן. בעת יענעם שפּאַציר איז אויפגעגאַנגען אין מיר די בענקשאַפט צום געזאַנג... כ'האָב אָנגעשריבן דאָס ערשטע לידל אין געטאָ.

זעקס יאָר שפּעטער האָב איך אָנגעשריבן די „באַלאַדע פון נעכטיקן וואַלד“. מיין ערשט ליד נאָך דער באַפרייאונג.

צווישן די דאָזיקע ביידע לידער ציען זיך די יאָרן פון אונדזער גאַלגאַמע. דאָס ערשטע געשריבן אין לאַדזש, דאָס צווייטע אין בריסל. דאָס ערשטע געברומט אינעם אומבאַוואוסטן פאַרגעפיל פונעם ווייטן וועג אונדזערן, נאָך אינדערהיים, נאָך אַרומ־גערינגלט מיט זיי אַלעמען. נאָך אַזוי רייד. דאָס צווייטע — ווען איך בין געקומען פון יענעם וועג, וואו יעדער טאָג און יעדע נאַכט איז געווען אונדזער קבר, וואו יעדער וואַלד, יעדער שליאָך האָט געשטאַרט מיט אונדזערע מצבות. געלאַזט זיך אין וועג מיט זיי אַלעמען, געקומען אַהער אַליין. הינטער מיר דאָס היימלאַזע פוילן, דאָס זאַטע מיט אונדזער בלוט דייטשלאַנד. הינטער מיר אונדזער זעקס מיליאַניקער טויט. און אויב טויט איז ניט נור די רגע, ווען דאָס האַרץ הערט אויף קלאַפן, נור אויך דער ציי־טער פון גוף און נשמה, ביז יענער וויילע — טאָ וויפל מאָל בין איך אַליין געשטאַרבן! יענער חושכ'דיקער וועג איז פול געווען מיט גרויסער ליכטיקייט, מיט געליי־טערטער דערהויבונג. יעדע אַרעמסטע נשמה האָט געפיבערט מיט געטלעכער בענק־שאַפט צום לעבן, האָט דערקענט די טיפיקייטן פון ליבע צו אַ קינד, צו טאַטע־מאַמע, צו אַ ברודער, אַ פריינט, צום אייגענעם פאַלק. האָט דערקענט זעם האָט, פאַר דורות־דיקער פיין און עולות.

און איר פון אַנדערע פעלקער, און איר אונדזערע אייגענע ברידער, וואָס זייט גע־ווען ווייט פון אונדז אין יענע איינזאַמע יאָרן, וואָס איר האָט געלעבט אַזוי אַרעם און קליין אין טעג פון אונדזער גרויסקייט; ווען איר טרעפט אַזאַ איינעם פון דאָרטן, אַזאַ

פילפאך געשטארבענעם על-פי-נס געראטעוועטן, קושט זיינע אויגן, וואָס האָבן געזען, קושט זיינע מידע פים, וואָס האָבן אייראָפּע אַדורכגעוואַנדערט אין איינזאַמער הייס-בענקשאַפּט. ווי לאַנג ער וועט זיך בלאַנקען, אָן רח, ווי לאַנג איר וועט אים ניט היי-ליקן, אַזוי לאַנג וועט איר זינקען אין אייער ירידה.

ווען איך האָב געעפנט מיינע „באַפּרייטע“ אויגן, האָב איך דערפילט אונדזער גרויסע אַרעמקייט. און ס'האַט זיך מיר געדאַכטן, אַז לעבן פאַר אונדז וועט הייסן, נור דערמאַנען. אָבער מיט דער צייט איז אויפגעגאַנגען אין מיר אַ נייער אמת. כ'האַב געזען, אַז אונדזער מאַרטירער-וועג האָט קיינעם גאַרניט געלערנט, אונדזער קרבן האָט קיינעם ניט געלייטערט. אַנשטאַט טראַגן אונדז אויף די הענט, לאַזט די וועלט צאָנקען אונדזערע הייליקע רעשטלעך אויפן מיסטקאַסטן פון חרובין דייטשלאַנד, און קיין שום פאַלק האָט ניט אויפגעהויבן די שטים פאַר אונדזערע רעכט. און ס'איז מיר קלאַר געוואָרן, מיר, לעבן-געבליבענע, מיר האָבן אַ הייליקע מיסיע. מיר דאַרפן לער-נען ליב האָבן. די אַנדערע קענען עס ניט. מיר דאַרפן אונדזער נעכטן אויפנעמען אין אונדזערע בלוטן און אין דער בלינדער פינצטערניש פון דער היינטיקער וועלט דאַרפן מיר, די געפייניקטע, מיר, די געהייליקטע אויפגיין מיט אונדזער ליכט. מיר דאַרפן לער-נען פון אונדזער נעכטן. אונדזערע קינדער און די קינדער פון אַנדערע פעלקער מוזן זינגען סיגעזאַנג פונעם גרויסן וואַלד.

מיינע געטאַ-לידער האָב איך געטראַגן מיט זיך ביז צו דער ערשטער טעלעקציע אין אוישוויץ. דאָרט האָט מען זיי מיר צוגענומען. כ'בין שוין דאַמאַלס געווען באַרויבט פון אַלעם טייערן. געשטאַנען אַ נאַקעטע, מיט אַ גאַל-ראַזירטן קאַפּ. די לידער זיינען געווען דאָס לעצטע, וואָס מען האָט מיר צוגערויבט. נאָך דער באַפּרייאונג האָב איך מיך דערמאַנט אייניקע פון זיי, מייסטנטייל די, וועלכע כ'האַב געשוויבן אין מאַמענטן, וועלכע האָבן זיך ספּעציעל איינגעקריצט אין מיין זכרון. אַ פאַר פון די דאָזיקע, אגב, ניט גענוי דערמאַנטע לידער דרוק איך דאָ אַפּ, מיט באַמערקונגען, ווען זיי זיינען גע-שאַפן געוואָרן. דאָס ליד ממעמקים געשריבן שוין נאָך דער באַפּרייאונג פאַדערט געוויסע דערקלערונגען, פיל געטאַ-ווערטער, וועלכע וואַלטן געדאַרפן ווערן סימבאָלן מוזן אָבער פריער ווערן דערקלערט און באַקאַנט געמאַכט, זיי זאָלן קענען ווערן אונד-זער אַלעמענס אייגנטום.

דאָס דאָזיקע ביכל דערשיינט אַ דאַנק דעם דיכטער משה עובד, וועלכער האָט איבערגעליינט מיין „באַלאַדע פון נעכטיקן וואַלד“ אין יוני נומער פון דער „צו-קונפּט“, (1946). ער האָט רעהערט דאָס ליד. עס אויפגענומען אין זיך. ער האָט מיר דערמעגלעכט אַפּצודרוקן עס צוזאַמען מיט נאָך אַנדערע לידער אין דעם דאָזיקן ביכעלע.

די דאזיקע געזאנגען זיינען ווייט ניט אלעס, וואָס איך האָב צו זאָגן און צו באַ-
זינגען, וואָס איך האָב צו דערציילן פון אונדזער נעכטן. זאָל עס דערוויל אויפגיין אין
אונדזער היינט ווי אַ טאָג, ווי אַ ציטער פון אונדזער גרויסן ניגון.

חווה ראזענפארב,

בריסל, נאָוועמבער 1946.

ממעמקים קראתיך ד'...

דארט אף יענער זייט ... *

ד ארט אויף יענער זייט איז די פרייהייט
זעסט זי פונדערווייט דורך די דראַטן.
דארט אויף יענער זייט — דער פרייער ניגון.
דארטן לויפט די צייט, דארטן לעבן
מענטשן פרייע.

ברודער, נעם מיין האַנט, הער אויף וויינען.
ברודער, קיי דיין ברויט מיט די ציינער.
און נישט קוק אַהין מער אַריבער.
...ס'ציען פעלדער גריין, דאַרטן... ליבער
ברודער מינער.

פאַרגעס אַן דעם, פאַרגעס און קיי דיין ביסן.
טרינק דיין פיין און פרעס.
און האַסט אַ קישן ? לייג דיין שווערן קאַפּ, לייג דיין מידן.
חלום דיר אין שלאַף. דאַרט טו שמידן
דיר דיין פרייהייט.

* דאָס ערשטע געטאָ ליד. געשריבן אָנהויב געטאָ, ווינטער, 1940.

יצחק'ס חלום

איך בין שוין געשטאנען צום וואַנדער אַ גרייטע,
דער רוקן געבויגן פון וועג, וואָס מיך וואָרט.
האַט טיר זיך צעעפנט, פאַר מיר איז דערשינען
פון הייליקסטע ספרים — זיין ברוינע געשטאַלט.

אַ נאַקעטער קערפער, מעסער אין גאַרטל,
איך ווייכע סאַנדאַלן די בראַנזענע פיס.
אויף אַקסלען-האַלץ אין אַ שייטער געבונדן,
האַט ער געשמייכלט יינגליש און זיס.

גוט-מאַרגן, מיין מיידל, דערקענסט מיך נישט ליבסטע ?
אויף מיר האָסטו צוואַנציק יאָר לאַנג געוואָרט.
דאָס בין איך יצחק, דיין חתן-באַשערטער.
דורך דורות אומענדלעך צו דיר כ'האַב געגאָרט.

אָוועק וואָרף די קליידער, אַ טוך נעם אַ ווייסעס
און בינד דיר די לענדן אַרום.
פלעכט אויף די צעפּ און הער אויף צו וויינען.
די האַנט גיב מיר דיינע און קום !

געשריבן דאָנערשטאָג דעם 6-טן סעפטעמבער 1942. אין טעג פון דער „געטאָ-שפּעט-
רע“. דורך 10 טעג האָבן יידן ניט געטאַרט אַרויסגיין פון זייערע וואוינונגען. די
דייטשן זענען געגאַנגען פון הויף צו הויף, אָוועקגעריסן קינדער פון מאַמעס, טאַטער-
מאַמע פון קינדער, קראַנקע פון בעטן. מען האָט דאַמאָלס דוכט זיך אַרויסגעפירט אַ
20-18 טויזנט יידן. זיי זענען אַלע פאַרניכטעט געוואָרן אין כעלמנאָ.

מיר וועלן דורך וועגן וואַנדערן, ליבסטע
לענדער און ימים אומשפּרייזן אָן צאַל.
ביז כּוועל דיך ברענגען, מיין כּלה-באַשערטע
אַהין אינעם גרינעם חתונה-טאַל.

טאָ קום, לאַמיר שפּאַנען, די ווייטן, זיי רופן,
וואָס שטייסטו פּאַרציטערט און פרעמד ביי דער זייט ?
פרעגסט, וואָס איז דער שייטער אויף אַקסל ?
און וואָס דאָס בלאַנקנדע מעסער באַדייט ?

טאָ קום, מיין געליבטע, אַרויס צו די וועגן,
גיב מיר דיין האַנט און כּוואַג עס דיר באַלד ;
פון האַלץ וועל איך שפּעטער אַ הייליקן שייטער
בויען אויף לאַנקע, אין וואַלד.

און ס'מעסער, מיין כּלה, וועל איך דאָרט שלייפּן
דערנעבן אויף אַ נאַקעטן שטיין,
און ווער ס'וועט דער קרבן זיין פרעגסטו זיך ?
הער זשע: דער קרבן וועסטו זיין אַליין !

דער קרבן פאַר גאָט איז דיין קרבן פון לעבן,
ווי ס'האָט מיר געזאָגט מיין טאַטע אברהם.
אויב גלויבסטו אין ליבע און ליבסטו אין גלויבן
טאָ האָב נישט קיין מורא און קום !

כאַטש ברענען וועט שוין דער הילצערנער שייטער
און לעקן דאָס לייב דיר, דאָך וועסטו זען :
ס'וועט פּאַלן פון האַנט מיר דאָס בלאַנקנדע מעסער.
דער נס וועט מיט דיר, ווי מיט מיר דאָן געשען.

און ס'וועלן אונדז טייכן דאָרט ביידע באַזינגען,
אונדז וועלן באַוויינען די ביימער די טריבע
און גאָט וועט פון בערג מיט זיין דונערן-שטימע
מיט הייליקן ציטער אונדז לייענען די כתובה.

טאָ קום זשע, געליבטע, קום לאַמיר שפּאַנען
עס גרייט שוין דער הימל אַ חופּה פאַר דיר
קום צו די בלויע עקדה/שע-פלאַמען,
קום אויף דיין לעצטן מיידל-שפּאַציר.

בין איך געשטאַנען און האָב גור געשמייכלט,
ווען ער האָט די הענט מיר געקושט.
פאַר מיר האָט אַ וועג זיך אַ וויסטער געצייכנט
מיט רויטקייט פון מיין פאַרגליווערטן בלוט.

— גיי פון מיר יצחק, דו זוניקער בחור,
גיי און לאָז מיך דאָ איבער אַליין.
ניט דו ביסט מיין חתן, ניט איך בין דיין כלה.
קענסטו מיך פירן אין ספר אַריין?

מיט מיר וועט קיין נס, ווי מיט דיר, נישט געשען
כאָטש ס'ליבט מיך מיין גוטער טאַטע אברהם.
כאָטש אים ציטערט די האַנט, ווען ער טוט מיך בענטשן.
ער גלייבט נישט אין גאָט — און איך נישט אין אים.

מיין טאַטע אברהם גייט מיט מיר דערנעבן,
מיר בלאַנדזשען ביידע, פאַרלאַשן דאָס ליכט
און אַנשטאַט דאווענען ווילן מיר עסן,
אויף וועג צו עקדה, מיין טאַטע און איך.

גיי פון מיר, יצחק, איך גיי צו גאַלגאַטע,
דאָרט וואָרט אויף מיר קריסטוס און ס'וואָרטן מיט אים
די ליכטיקע העלדן פון רעוואָלוציעס.
די יידן און גוים פון קידוש-השם.

זיי וואָרטן אויף מיר און וועלן מיך גריסן
פון ווייטן מיט אַ וואַרעמער האַנט.
זיי וועלן מיך זאַלבן און וועלן מיך קרוינען
אַלס הייליקסטע אין זייער הייליקן לאַנד.

זיי האָבן אַלע געקעמפט און געליטן
געשטאַרבן צו מאַכן עמעצן פריי
נור איך בין גרעסער, נור איך בין העכער
נור אין ליידן בין איך נאָך רייכער פון זיי.

אויף חושך-וועגן צו ווייטער עקדה
האַט גלויביק אַ פלעמל געוואַנדערט מיט זיי
נור איך בין גרעסער, נור איך בין העכער
נור אין גלויבן בין איך מער אַרעם פון זיי.

טאָ, ווי קענען היינט געשען מיט מיר ניסים,
אַז ס'זענען קיין ניסים געשען מיט זיי
וואָס זיי האָבן אין גלויבן געלעבט און גע'תפילה'ט
און איך וויל נור זאָט זיין אין שעה פון פאַרגיין.

טאָ גיי פון מיר, יצחק, מיין וועג איז אַ וויסטער
דורך נעכט אָנע תפילה, דורך טעג אָנע ברויט
מיך וועט פאַרציקן די וויסטע עקדה
מיך וועט אָנשטאַט גאַט — דערלייזן דער טויט.

און דאָ האָט די טיר אַ שטורעם צעעפנט
אַ ווינט האָט צעטראָגן מיין היים און מיין הויז
און האָט זיך צעפיפן אין שכנישע גאַסן
אַרויס, צו דעם שייטער! אַרויס!

האַב איך געקוקט אויף מיין טאַטן אברהמען.
נור ער האָט מיך שווייגנד גענומען ביים האַנט.
און בראַנזענער יצחק אין אָנגסטיקטן ציטער
געפרעסט האָט זיין גוף צו דער וואַנט.

— דו שרעקסט זיך גאָר יצחק? איך בין נאָר אַ חלום.
דערוואַך און דו ביסט שוין צוריק אינדערהיים.
דאַרט וואַרט אויף דיר רבקה, דיין אמת'ע כלה,
און רופט אין געצעלט דיך אַריין.

אייל זיך צוריק אין דיין לאַנד פון די ניסים
און מיך מיט מיין טאַטן לאַז איבער אליין.
דיין גאַט גייט אליין היינט מיט אונדז צו עקדה.
טא אייל זיך צוריק אין דיין ספר אַרײַן.

וואו ביסטו, זונעניו ?

וואו ביסטו, וואו ביסטו, זונעניו ?

אין שפיגלען פון ימים, מיין מאַמעניו
באַדן זיך וואַלקנדלעך וויסע, ווי שניי
און הימלישע אַרעמס וויגן זיי איין.

און דו, וואו ביסט, דו, וואו ביסט זונעניו ?

אין רושיקע וועלדער מיין מאַמעניו,
זינגט זיך דאָרט ערגעץ אַ פויגל אַ ליד.
און ווינטן אויף האַרפעס העלפן אים מיט.

און אויף די לאַנקעס, גיין, מאַמעניו,

זינגט זיך אַ פאַסטעכל גלאַט אַזוי צו
און אפשר האַט ער אַ פידעלע אויך
שפילט ער פאַר שעפעלעך האַרציק אַזוי.

און דו וואו ביסט, דו וואו ביסט זונעניו ?

עס גאָלדיקן זאַנגען, מיין מאַמעניו,
און ס'גייען סאַלדאַטן דורך וועגן אַהיים
ס'וועט מאַרגן מסתמא אַ יום-טוב שוין זיין.

ס'וועט מאַרגן פאַרגעסן זיין שנאה און שווערד

מסתמא וועט שלום זיין אויף דער ערד.

מסתמא וועט אויפגיין אַ זוניקע פרייד

אין קינדישע אויגן, אין קינדישע רייד.

און דו וואו ביסט, דו וואו ביסט זונעניו ?
איך שטאטישע גאסן, מיין מאמעניו
וועלן קונדייסימלעך שמוציק, פארשייט
קומען צו לויפן, צו טאנצן אהיים.

וועלן שפרינגען אויף קניען און שמייען זיך אום,
און וועלן זיין דא, איבעראל, אומעטום.
וועלן קייכן פון לאכן און הונגריק אזוי
וועלן קייען דאס פרישע געבאקענע ברויט.

און דו וואו ביסט, דו וואו ביסט זונעניו ?
איך א שטיבל א ווייטן מיין מאמעניו,
וועט שטיין דארט א בעטל, א לערעס ביים זייט.
וועט ליגן אין ווינקל א שטומער טרומייט.

און דארטן איז טונקל, מיין מאמעניו,
דארט איז אויף שטענדיק די בענקשאפט שוין דא.
און דארט וועט שוין קיינמאל ניט שמייכלען די פרייד.
ס'וועט שטענדיק דארט זיצן א מאמע פארוויינט.

און וואו ביסט, וואו ביסטו זונעניו ...
זי וועט מער ניט זינגן: איילע-לילו —
ס'וועט קיינער נישט פאטשן „פאטשע קיכעלעך“,
ניט ווערן צו ענג קליינע שיכעלעך.

און לידיק וועט זיין איר שויס, אירע הענט
ס'וועט יאמערן ס'לייב אירס צום צערטל פארבענקט
און אייביק וויגן דאס לידיקע וויגעלע
און פרעגן: — וואו ביסטו, מיין יידיש יינגעלע ?

וואו ביסטו, וואו, דו מיין זונעניו ?
כ'בין שוין מאמעניו, לאנג מער נישטא ...
פרעג אים, פרעג אים, אינדרויסן דעם ווינט.
א פרעמדער טאטע האט געשפילט מיט דיין קינד.

געשריבן נאך דער „שפערע“ הארבסט 1942

רעגן ... רעגן ... רעגן ... *

רעגן, רעגן, רעגן
קאפעט טראָפּ נאָך טראָפּ.
שלינגען מיינע שויבן
טרערן שטיל אַראָפּ.

רעגן... רעגן... רעגן,
וואָס וועט מאַרגן זיין ?
אויף וועלכע וויסטע וועגן
וועט רינען מיין געוויין ?

לעבן... לעבן... לעבן,
ציטערסט אין מיין שויב.
כ'וויל שפייען דיר אַ קללה,
און כ'פליסטער נור אַ לויב.

לעבן... לעבן... לעבן,
טריף נאָך, טריף אַ טראָפּ.
שמייס מיך מיט דיין רעגן,
נאָר טרעט פון מיר נישט אָפּ.

אַ פליג, וואָס ווערט געבוירן
אין גרויען, טויטן האַרבסט
ווייסט אויך דעם טעם פון יום־טוב,
פון פרייד, איידער זי שטאַרבט.

(* געשריבן האַרבסט 1943.)

איך קען אין נעכט אין וויסטע
בליען גרין און צארט.
און ס'קען מיין גרעסטע סעודה
זיין — א שטיק ברויט פארדארט.

איך קען אין טעג פון אימה
געפינען שטויב פון פרייד,
איך קען צו מיין געליבטן
נאך רעדן זיסע רייד.

איך קען אפילו טאנצן,
ווען ס'פאלט מיין היימיש הויז.
כ'האב נאך אזוי פיל טרערן,
וואס מאכט עס ביי מיר אויס ?

און ס'קען א חושד-הימל
צודעקן מיין קאפ
און ס'קען א שטיין א קאלטער
פארוויגן מיד צום שלאף.

און ס'קענען וועלטן-זייטן
זיין ווענט ארום מיין הויז.
ווען זיי אפילו פאלן,
וואס מאכט עס מיר דען אויס ?

כ'קען גיין אפילו בארוועס.
מיט בגדים דורכגעברענט.
און ס'קען דאס בלוט מיר טריפן
פון מיינע דינע הענט !

און קיינמאל וועט קיין שאטן
נישט אויפגיין אין מיין אויג.
דו וועסט מיד גענארן —
און איך וועל זאגן: כ'גלויב !

קען זיין, אז איד בין טאקע,
אין הארבסט, א געבוירענע פליג.
דאנק איך דערפאר דיר, מיין לעבן,
און דו גיב מיר אפ מיינע טעג.

בעסער הארבסטיק זיך פרייען,
איידער אינגאנצן נישט זיין.
וואס זאל איך טון, אז כווייל לעבן
און אויסוויינען נאך מיין געוויין ?

* * *

לעבן... לעבן... לעבן..
טריף נאך, טריף א טראפ.
שמיס מיד מיט דיין רעגן
נור טרעט פון מיר נישט אפ.

לעבן.. לעבן.. לעבן..
ציטערסט אין מיין שויב.
כוויל שפיען דיר א קללה
און כ'פליסטער נור א לויב.

טע-בע-צע באלאדע *

וואו גייט זי דורך גאסן אצינדער
ווען פריילינג איז גריין און צעהעלט?
דאס גייט זי צום געטא — בית-עולם
מיט זון אויף די בייניקע הענט.

א צעטל א וויסער אין בוזעם
מיט איר דיאגנאז: טע-בע-צע.
און כאטש זי איז אלט איצט בלויז זעכצן,
איז אלעס פאר איר שוין געווען.

* * *

געווען א זון אויפן פענצטער,
א פאסמע גאלדיקער שטויב.
געווען א ווינקל אין צימער,
וואו ס'האט זיך אמבעסטן געטרוימט.

געווען א פאר'כשוף'טער גארטן
און א ווייטער צעהוידעטער וואלד
און בלומען, וואס וואקסן פארבארגן
אין א נאענטן-ווייטן לאנד.

און שטילע געפליסטערטע מעשיות
איבער איר בעטל פארביי,
די מאמע זינגט איר א לידל,
די מאמע ברומט און דערציילט.

(טע-בע-צע. — א באקאנטער אויסדרוק אין געטא. אזוי האט מען גערופן די טובער-
קולאז-קראנקהייט. דער גרעסטע טייל פון דער געטא-יוגנט איז געווען מיט איר
אנגעשטעקט.)

אַ יינגעלע וואַנדערט דורך ימים
זוכן זיין מאַמען אליין.

צי האָט ער זי טאַקע געפונען ?
און וואָס וועט ווייטער נאָך זיין ?

אַ מיידעלע האַנדלט אין גאַסן
מיט שוועבעלעך קליינע אין האַנט.
פאַרוואָס זענען קינדערלעך טרויעריק
אַפילו אין מעשהלע-לאַנד ?

און שפעטער געווען איז אַ ביכל
מיט בילדלעך פאַרשמירט און צעקנייטשט.
מיט שפורן פון קינדישן פינגער
וואָס וואַנדערט פון זייטל צו זייט.

„מעם“ מיט אַן „אלעף“ צוזאַמען
לייענט מען... לייענט מען... „מאַ“..
און אַלעס צוזאַמען מאַכט „מאַמע“.
אַ וואָרט און אַ כּשוף אַזאַ.

אין שול אויף דער באַנק, נעבן פענצטער,
אַ מיידעלע שמייכלט מיט חן.
— איך וועל דיר באַרגן מיין בלייער,
וויילסטו מיין חברטע זיין ?

איך וועל דיר געבן די קרעלן.
כּהאַב נאָך אַ גרין שטיקל זיד.
איך האָב אַ פעדער אַ גוטע.
און אַ רונדיק שטיקעלע קרייד.

מיר וועלן צוזאַמען קומען,
צוזאַמען שפּאַצירן אַ היים
איך וועל דיר סודות דערציילן,
וויילסטו מיין חברטע זיין ?

די לערערין שמייכלט פון ווייטן,
זי זאגט עפעס, צי זי דערציילט ?
אך, יא מען מוז גאָר איצט שרייבן
אַן אַרבעט. נישטאַ מער קיין צייט.

די לערערין האָט היינט פאַרגעבן
אַן אַרבעט צו שרייבן אַליין :
— „וואָס וועל איך אַמאָל ווערן
ווען איך וועל אַ גרויסע שוין זיך“.

און שפעטער זענען געקומען
צעעפנטע, דופטיקע טעג.
אין שול איז אַ שענקל פאַראַנען,
אין שול איז אַ ביבליאָטעק.

„ראַבינזאָן קרוזאַ“ געלייענט שוין,
און „ס'שטיבל פון פעטער טאַם“
און „מאַטל פייסי דעם חזנס“
און „הערשעלע“ פון דינעזאָן.

און איצטער מישן זיך זייטלעך,
און ס'ציטערט די קינדישע האַנט.
אַ רייזע אַ וואונדערבאַר ווייטע
מיט „קינדער פון קאַפיטאַן גראַנט“.

און שפעטער פאַרביי איז זשול ווערן,
פאַרביי וואלטער סקאַט און מיין־ריד.
געקומען ביכער אַנדערע
מיט ציטער אויף קינדישן בלוט.

געקומען „וויקטאָריאַ“ פון האַמסון,
געעפנט אַ צווייט מאָל די וועלט
ס'רייצט יעדער זייטל מיט אומרו.
נאַענט אַזוי און דאָן פרעמד.

עפעס ווייסט זי, און ווייסט נישט
עפעס רופט, עפעס טרייבט און דערהויבט.
מיט אומרו פאלט סוד פונעם ביכל
אויף קינדיש-מיידלישן לייב.

און איצטער קומט שלאפלאזע בענקשאפט,
עס גליט און עס ציטערט איר בעט.
זי וואלט זיך וועגן דעם אלעם,
דער מאמען איבערגעפרעגט.

נור זי פרעגט זיך קיינעם נישט איבער.
פארוואס? נור זי ווייסט נישט אליין.
פאלן טרערן אויף נאכטיקן קישן,
א פרעמד און א נאגנד געוויין.

נור אפטמאל גאר ווילט זיך איר טאנצן.
און קושן אלע ארום.
און צעטיילן זיך אזוי אינגאנצן,
פאר ערד און פאר גאס און פאר זון!

ציט זיך איר לייב טאקע איצטער
אויס, און זי ווייסט נישט אליין.
איז זי נאך טאקע די זעלבע,
צי אפשר אן אנדערע שוין?

די פיס אזעלכע דינע,
די ארעמס ווייך און פאררונדט.
און אונטערן העמדל ציטערט
די ברוסט ביי יעדן איר שפרונג.

און דאן טאקע האט עס געטראפן
אייגנטלעך גארנישט... און דאך...
מען פלעגט נאר צוזאמען שפאצירן,
צוזאמען אהיימגיין פון קלוב.

ער פלעגט זי שטענדיק באַגלייטן
און שפּרייזן שטיל ביי איר זייט
און רעדן פון סאַקראַט און פּלאַטאָ
און פון דער טעאָריע פון פּרויד.

זיי פלעגן לאַנג דיסקוטירן
פון נאַציאָנאַלן פּראָבלעם
און פון סאַציאַל-רעוואָלוציע
און פון אַלעם, וואָס איז געווען.

זיי פלעגן אויך רעדן פון ליבע,
אַז ס'זענען דאָ מינים צוויי:
איינע איז רייך און פּלאַטאַניש.
די צווייטע: ...נור ער מוז שוין גיין.

ער פלעגט איר די האַנט דאָן דערלאַנגען.
— אד, יא, כ'האַב נאָך זאָגן געוואָלט
די האַר דיינע זיינען נאָך הייסער
און רויטער פון גאַלדענעם גאַלד. —

ער פלעגט אין אַ ראַג דאָן פאַרשווינדן.
און זי פלעגט אין טויער אַריין.
צעיאַכמעט לויפן אויף שטיגן.
מיט ווילדע צעזונגענע רייד.

און דאָן פלעגט זי ליגן אין בעטל.
מיט אויגן צעעפנט און וואָך
— צי ליבט ער מיך טאַקע פּלאַטאַניש,
צי גייסטיק, צי אַנדערש נאָך ?

און טעג האַבן גרויסע צעעפנט
דעם סוד פון מיידלישער פּרייד.
געוועזן אַ באַנק אינעם גאַרטן,
וואָס האָט שטיל געהערט זייערע רייד.

אונטער צעוויקלטע צווייגן
פלעגט פליסן לאַנג זייער טרוים.
— נאָך דער סאַציאַל־רעוואַלוציע
וועט קומען וועלט־איבערבוּי.

מיר וועלן ביידע גרינדן
אונדזער פריי־קאלעקטיוו,
איך וועל זיין דער פירער
פון אַ לאַקאָמאַטיוו.

און דו וועסט באַגריסן די בלומען
אין גאַרטן אַרום אונדזער הויז.
און ווען כ'וועל צו דיר קומען,
וועסטו מיר דערלאַנגען אַ רויז.

וואָס בלעזלסטו דיינע ליפּן ?
דו ביסט נישט מסכים אַזוי ?
איך האָב בורזשאַווע באַגריפּן,
דו ביסט אַן אנדערע פרוי ?

גוט, וועלן בלומען באַגיסן
די, וואָס זענען שוין שוואַך.
און דו וועסט אין די פאַבריקן
טון אונדזער אַרבעטער־זאַך.

און וועל איך דיר אַמאָל טרעפּן,
גראַד פאַרן דערנעבן, פאַרביי.
— העי, איך בין דיינער — כ'וועל רופּן.
און דו וועסט מיר שמייכלען: כ'בין דיינ!

* * *

וואו גייט זי דורך גאסן אצינדער,
ווען פרילינג איז גרין און צעהעלט
דאס גייט זי צום געטא-בית-עולם
מיט זון אויף די בייניקע הענט.

באלאדע פון א טעניס-ראקעטע *

(פון ציקל טע. בע. צע. - לידער)

חבר'טע, איר זענט געקומען,
איצטער געקומען צו מיר ?
יא, כ'האב גלייך עס דערציטערט,
ווי נאָר האָסט די קליאַמקע באַרירט.

קומט זשע אַריין, וואָס שטייט איר.
איר זעט נישט, איר ווילט מאַכן ליכט ?
ס'לויכט מיר סיי ווי אין דער פינצטער
אהער אייער ליכטיק געזיכט.

נישקאַשע, איר וועט דאָך שוין טרעפן.
באַקאַנט אייך גענוי מיין אַדרעס :
די קיד, די בענקלעך, דאָס טישל.
און איך אַליין — ליג אין בעט.

וואָס האָט איר זיך דאָרטן דערשראַקן ?
ס'איז גאַרנישט, מיין מאַנטל נישט מער.
אַרונטערגעפאַלן מיין היטל ?
זאָל עס זיך ליגן אויף דר'ערד.

(* געווידמעט דעם אַנדענק פון יעקב באַרנשטיין.
אוועק מיט דעם ערשטן ווינטער-טראַנספּאָרט. 1940-41.
נישט אינגאַנצן ריכטיק דערמאַנט.)

און איצטער קענט איר זיך זעצן.
וואָס פּלאַטערט אַרום אייער בליק?
דאָ זענט איר געזעסן מיט לאַנגע
ניינציק שעהן צוריק...

און איצטער וועלן מיר שמועסן
ביז טיף אין דער פינצטער אַרײַן.
ביז איר וועט מיך ווידער פּאַרלאָזן.
נאָר איר וועט סײַ ווי דאָ זײַן.

איר ווילט מיר דאָס קישן פאַרריכטן?
אַרעמט מיר אונטער מיין קאַפּ.
ווי זײַסט רינט איבער מיין פנים
דער ייִד פון דיין מיידלישן צאַפּ.

און איצטער וועלן מיר שמועסן.
אַלעס וואָס כ׳האַב דורכגעטראַכט.
דורך חושך־לאַנגע מעת-לעת׳ן.
דורך טעג פון מיין וואַכיקער נאַכט.

און. טאַמער פאַרגעס איך, חלילה,
גיב מיך גלייך אַ דערמאַן.
און גיב מיר די פּאַפּיעראַסן.
נאָך איידער איך הייב עפעס אָן.

דו זאָגסט. אַז איך טאָר נישט, אַך מיידל,
דאָס איז דאָך לכבוד אייך.
איך וועל אייך דערציילן מיין לעבן
אַט אַזוי מיטן רויך...

איז הער... איך האָב אַ מתנה
שוין לאַנג פאַר אייך צוגעגרייט.
אַ ווייסע טעניס־ראַקעטע,
פון אויבן אַביסל פאַרשטויבט.

איר וועט צו מיר מאַרגן קומען,
באַלד אינדערפרי זייגער אַכט.
איד וועל שוין ווארטן מיט בלומען,
זיי פליקן אַ גאַנצע נאַכט.

מאַרגן קומט זון צו מיין פענצטער
און לייגט זיך אויס אויף דער וואַנט.
מיר וועלן דאָ שפּילן אין טעניס,
מיר אַלע צוויי, זאַלבּענאַנד.

און אונדזערע ביידנס טרערן,
וועלן טעניס - באַלעמלעך זיין.
מיר וועלן זיך איבערקלאַפּן,
געוויין — אַנטקעגן געוויין.

און אויבן אַ רעגנבויגן
וועט שטיין צווישן אונדז אינדערמיט.
און מיר וועלן ביידע זיך וואַרפן
מיט טרערן אַהין און צוריק.

און ווער ס'וועט זיין דער זיגער,
וועט ס'יווי זיין פאַרשפּילט.
איז וואָס? ס'וועט אַ רעגן-בויגן,
שטיין צווישן אונדז אינדערמיט.

נור נישט גע'דאגה'ט, מיין קליינע,
פאַרשפּילן — נישטאָ אַזוי פּיל.
און צו געווינען — אַ יום-טוב,
און צו געווינען — די שפּיל.

איר וועט קומען באַלד מאַרגן
אין ווייסן זוניקן קלייד.
און איד וועל טראַגן אַ מאַנטל
פון לויטער ליכטיקער פרייד.

וואָס שווייגט איר, דוכט זיך איר ציטערט ?
ס'איז גאַרנישט, אונטן דער פלומפ,
פאַרטרונקט אים אַלע טרערן. סקריפעט
ער, ביז ער פאַרשטומט.

וואָס שווייגסטו, איינציקע מיינע ?
ביז מאַרגן איז דאָך שוין נישט ווייט
צינד אָן דיינע טונקעלע אויגן ;
די טעניס־ראַקעטע איז גרייט.

וואָס שרעקסטו זיך, טריט אינעם דרויסן ?
מען קלאַפט ערגעץ דאָרט אין אַ טיר ?
דאָס איז צום שכן צום קראַנקן,
געקומען די אייביקע רו.

זאָגסט, ס'איז אַ פראַסט אינעם צימער ?
זע, ווי עס זומערט מיין לייב,
איך וואַלט דאָך אינגאַנצן געשוואומען
אין יום־טוב פון וואַרעמע רייד.

וואָס שטופסטו מיר צווישן ליפן
אַ לעפעלע צוקער פאַר מיר ?
ווי זאַפטיק עס פליסט אין מיר זיסקייט...
פון יעדן דיין שטילן באַריר.

ווי זיס ער פליסט אינעם בלוט מיר,
כ'בין שכור פון זיסקייט אַליין.
איך ווייס, אַז דו כליפעסט אַצינדער
פאַר גרויסער פאַרשכור'טער פרייד.

יא, כ'האַב געזאָלט דיר דערציילן...
מיין לעבן — פאַרגעסן צום טויט !
איצט מוז איך זיך אַזוי איילן... — — —
נור כ'האַב דאָך שוין אַלעס דערציילט.

וואו גייסטו. דו ווילסט ערגעץ לויפן?
דו קנעפלסט דיין מאנטל געשווינד...
פארגעס נישט די טעניס-ראקעטע.
און גיי, דו מיין מיידל, מיין קינד.

ווינטער 1943.

וויג ליד

(פון ציקל טע. בע. צע. - לידער)

נעכטן בין איך געשטארבן
און דיך נישט געבוירן, מיין קינד.
מיין טאג איז אוועק מיטן שאטן.
דיין מארגן איז שטום נאך און בלינד.

נעכטן בין איך פארגאנגען.
ווי אַ שימער אין אויג פון דער זון —
און דו האָסט נאָך אינעם אויפגאנג
נישט צעוויקלט די קרוין פון דיין בלום.

מיין ליכט האָט דער ווינט שוין פאַרלאָשן. —
דיין פלעמל — זיך נאָך נישט צעשוינט.
צווישן דעם מאָרגן און נעכטן
גליווערט דער חושך פון היינט.

איך האָב מיך אַ הערלעכע מעשה
געלערנט מיין לעבן לאַנג.
איך האָב זי געזאָלט דיר דערציילן
מיט שטילן פאַרבענקטן געזאַנג.

געשריבן בעת דער ליקווידאַציע פון געטאַ, סוף זומער 1944.

אַז ערגעץ אויף פעלדער, אויף ווייטע
אַקערט אַ פּויער די ערד.
אַ פּאַרע גייט אויף פון די סקיבעס,
פון פּיסק פון צעהירזשעטן פּערד.

און פייגל אַ יונגע כּאליאסטרע
קרייזלען זיי נאָך אין באַגלייט.
פון שווייס וואָס פּאַלט אויף די סקיבעס
וועט תּבואה אויפגיין און פּרייד.

דאָס האָב איך געזאַלט דיר דערציילן
אַ מעשה פון בלומען און ברויט
נור דו ביסט דאָך נאָך נישט געבוירן. —
די מעשה פון לעבן איז טויט.

נישט דו וועסט אויפגיין אין מאַרגן.
נישט איך האָב מיין האַפּנונג פּאַרזייט
אונדזערע קברים פּאַרבאָרגן
אינעם בית-עולם פון היינט.

נאַקעטע פעלדער, מיין ליבער
און איבער זיי הימלען אַן טרוים.
און צווישן הימלען און ערדן
בלאַנקעט זיך אונדזער געוויין.

און הער איבער פעלדער, די ווייטע
טראַגט זיך אַן אומעטיק ליד.
עס הוידעט זיך איבער מיין קבר,
עס הוידעט זיך איבער דיין וויג.

טאָ לאַמיר ביידע איצט שלאַפּן,
מיין נאָך נישט געבוירענער זון.
עס וועט זיך שוין קיינמאָל נישט טרעפּן
מיין חלום מיט דיינעם פּאַרשפינט.

צעשיידונג

נאך איינמאל גיב מיר דיינע הייסע ארעמס.
מיט פיבעררינגען קלאמער אום מיין לייב.
און גורליק אזוי געקנופט. צעשטורעמט
פארקנוילן זאל זיך יאמער מיט דער פרייד.

נאך איינמאל זאלן מיינע דינע פינגער.
ווי אויף א הארפע שפילן אויף דיין לייב.
און זאלן גלידער בענקנדיק אויסזינגען
די קיינמאל נישט געזאגטע רייד.

נאך איינמאל לאמיר פילן אונדזער אטעם.
די ווארעמקייט פון שמייכל און פון גלעט
ווייל מארגן וועט עס זיין שוין בלויז א חלום
פון דער איינזאמקייט אין ווייטן וועג...

ביים פענצטער

אין זומער-אונטיקער שעה
ביים פענצטער זענען מיר געשטאנען
איך און דו.
אין שויב פון דיינע אויגן האב איך געקוקט :
ס'האט ווער דעם הימל אויבן
מיט שאטנדיקע פארהאנגען פאררוקט.
בין איך געשטאנען און געזען.

ווי אויפן הימל-בלוי ארויפגעקראַכן
איז די ערד
און האָט מיט גרודעס מיט שוואַרצע פאַרשיט
די צאָפּלענדיקע זון.
אין שויב פון דיינע אויגן האָב איך געקוקט
אין גלאַז פון דיינע אויגן האָב איך דערבליקט.
ווי פון אַ קוימען לאַך אַרויסגעקראַכן
איז די נאַכט
און האָט דאָס ליכט אין דיינע אויגן
מיט לאַדנס מיט שוואַרצע פאַרמאַכט.

אין זומער-אָונטיקער שעה
ביים פענצטער זענען מיר געשטאַנען
איך און דו.
און ווען דער חושך האָט גע'שחט'ן שוין דעם טאָג
און מיר זענען געבליבן דאָ אַליין
האַב איך אין דיינע אויגן פּלוצים דערזען...
אַ גליאַיקע רויטקייט צעשיינט.
האַסטו געשמייכלט און געזאַגט,
אַז ס'האַט די זון דיר
אַ ירושה געלאָזן ביים פאַרגיין.

געטאָ-ליקווידאַציע. סעפט. 1944.

מיר קומען אום...

פלעדערמיין פליען פארביי פענצטער.
פליגלען פלאטערן אויס דעם טאגן פון געשפענסטער
די זון איז שוין געגאנגען...
אויף מערב-הימל ליגט צעשלאבערט איר בעט.
נאך הייס פון איר לייב.
אויף פורפור קישנס און צעפליקטע ציכן
ליגט נאך דער טאג און דערמאנט.
באלד וועט ער אויכעט גיין.

שטיסטו אין שעה פון אימה-געשפענסטער
אנטקעגן דיין פענצטער
און ברומסט דיין געברום:
— ווער וועט דערמאנען די זון?
— מיר קומען אום... מיר קומען אום...
נאמענלאז פארגייט דער טאג. דער לעצטער.
ס'וועט בלייבן א שפין.

ווער וועט געדענקען דעם טאטנס לעצטן קרעכץ?
ווער וועט געדענקען דער מאמענס לעצטן וויי?
מיר קומען אום... מיר קומען אום...

* די ערשטע סטראפּע געשריבן אין טעג פון דער געטא-ליקווידאַציע. ניט באַוווּזן צו ענדיקן. דאָס דאָזיקע אומפאַרענדיקטע ליד האָט מיך געפּייניקט אין קאַנצענטער ציע-לאַגער. כּהאַב עס אַזוי פאַרענדיקט אין האַמבורג (קאַנצענטראַציע-לאַגער לאַזעל). אַרויסבאַקומען פון ערגעץ אַ בליי און עס אויפגעשריבן אויפן סופּיט, איב מיין „פּריטשע“. איצטער זיך נישט אינגאַנצן ריכטיק דערמאָנט. דאָס ליד געווידמיי דעם אומגעקומענעם דיכטער שמריה בונס שאיעווויטשג, וועלכער האָט זיך צו שטאַט שמריה בונס, אַליין גערופן בונס בעל-פּיין.

ווער וועט אייביק זען דעם פחד פון דער שוועסטערס צעפ
וואָס ווינט צעשליסן האָט ביים לעצטן גיין ?
מיר קומען אום... מיר קומען אום...

און ווער וועט צערטלען דעם נאָמען פונעם ווייב ?
און ווער וועט אייביק רופן ס'פארלירענע קינד ?
מיר קומען אום, מיר קומען אום...
און ווער וועט וויסן אַמאָל ווי עס הייסט
אַט דער, וואָס עס שטייט דאָ ביים פענצטער אַצינד ?
מיר קומען אום... מיר קומען אום...
אַז ער אַליין דער לעצטער פון אַ גרויסן שטאַם,
אַז ער אַליין דער לעצטער זינגער, בונם בעל־פיין
ער קומט אום, ער קומט אום
און מאַרגו וועט ער אויך שוין מער נישט זיין.

די באלאדע פון נעכטיקן וואַלד

געווידמעט דעם אַנדענק פון מייע צוויי אומגעקומענע לערער :
דעם דיכטער שמחה־בונם שאיעוויטש און ארטור זיגלבוים.

נעכטן אין וואַלד איז אַ שרפה געווען,
היינט איז דאָס פעלד נאָכן שטורעם.
וואו ס'האַבן נעכטן ביימער געלעבט,
שטייען נאָר זייערע קברים.

נעכטן אין וואַלד איז אַ שרפה געווען,
היינט איז קיין וואַלד מער פאַראַנען.
היינט גלאַצן סענקעס פאַרסמאָליעט אַרויס
פון נעכטן געוועזענע שטאַמען.

וואו ס'האבן נעכטן ביימער געלעבט.
צע'תפילה'ט. צעזונגען, צעבלימלט
איז היינט נאָר אַ שווייגנדע, נאָקעטע ערד
און אַ ליידיק-צערונענער הימל.

נאָר אויפן ראַנד פונעם ליידיקן פעלד
על פי נס איז אַ סאָסנע געבליבן.
און גרעזלעך אַ פאָר האָט אַ שכנישער ווינט
דערהאַלטן מיט אַטעם ביים לעבן.

און גרעזלעך גרינלעך זיך, הוידען אין פעלד
און שמייכלעך און גלייכן דעם רוקן.
עס איז אַזוי גוט צו דער ליכטיקער זון
מיט גראַזיקע גלידער זיך בוקן!

עס איז אַזוי גוט צו פילן דעם ווינט
און לאָזן זיך פון אים טראָגן.
און גראָזן זאָגן: — מיר האָבן דערלעבט,
נישט אום דעם וואַלד צו באַקלאָגן.

אַ שמעטערלינג פליט, אַ שמעטערלינג קומט.
ווי זיס איז דאָס גראַזיקע לעבן!
אַ פליג און אַ שפיץ וועלן נעסטן זיך באַלד
און גראַזיקע שויסן אויסוועבן.

וואָס האָט נאָך צו טון אַן איינזאַמע סאָסנע,
אַ גרינע אַליין ביים וואַלדיקן עק,
ווען ס'זיינען דעמבעס און ליפעס און סאָסנעס
מיט אַלע ביימער אַוועק?

וואָס האָט נאָך צו טון אַן איינזאַמע סאָסנע,
אויסער די ביימער דערמאַנען,
און זינגען פון לעבן פון רוישיקן וואַלד,
וואָס איז דאָ ערשט נעכטן געשטאַנען?

וואס האָט נאָך צו טון אָן איינזאַמע סאַסנע
מיט אַש פון דעמבעס און צווייגן,
אויסער פון דעמבענע לעבנס און סודות
דערציילן? נאָר וועמען דערציילן?

אַז סאַסנעס אַלע, זיי זענען אוועק
און איינזאַם איר סאַסנעדיק לשון.
און ס'דרייט זיך אין רויער לופטן איר סוד
און ווערט אין דער לערקייט פאַרלאָשן.

און ס'טרעפט — אין דער שטילער, לידיקער נאַכט,
ווען ס'חלומען גרעזער פון מאַרגן,
שטייט פאַר איר אויף דער נעכטיקער וואַלד
מיט וואַלדיקע פריידן און זאַרגן.

און ס'דוכט זיך, זי הערט דאָס רוישן פון קרוינען
מיט וואַלדיק־פאַרבענקטע מחשבות.
און ס'דוכט זיך — זי הערט ווי עס זינגען אין נעסטן
די שפּערלעך און שוואַלבען און סאַוועס.

און ס'דוכט זיך איר אויס, אַז דער טאַטע, דער שטאַם,
וואָס האָט איר דאָס לעבן געגעבן
בויגט זיך איבער איר סאַסנישער קרוין
און דערציילט איר די מעשה פון לעבן.

און ס'דוכט זיך, זי פילט ווי ער וויקלט איר אויף
די דאַרע, מיידלישע צווייגן.
און זאָגט צו איר: — טאַכטער, צום הימל דערהויב
דיינע אַרעמס, דיין גוף און די אויגן.

און ס'דוכט זיך, זי הערט, ווי ער לערנט זי אויס
אויף הימל־סאַמעט די שטערן דערקענען.
און ס'דוכט זיך, ער מאַכט איר די אייביקייט אויף
פון הויכע הימלישע תהומען.

און אַפּטמאַל, זי הערט ווי ער זאָגט צו איר מילד :
— אונטן די גראָזן, מיין קליינע,
וואָס וויגן זיך לייכט מיטן אַטעם פון ווינט —
לאַז זון דורך דיין קרוין זיי באַשיינען.

— די גראָזן, זיי ווייסן קיין הימלישן וועג,
זיי קומען און זיי פאַרגייען.
דו גיב זיי פון דיינע קרוינען דעם שטויב
און דעם אַטעם פון הימלישע בלויען.

— ווייל גראָזן אָן סאַסנעס זענען גאַר קליין
קלענער נאָך ווי זיי זענען.
נאָר סאַסנעס אָן גראָזן קענען נישט זיין,
עס קאָן זיי די ערד נאָך פאַרברענען.

און ס'דוכט זיך, זי הערט ווי עס רוישט איר דער וואַלד
און דעמבעס שמייכלען פון ווייטן.
אַ חלום געהאַט דאָס לעבן לאַנג,
אַ דעמב מיט די קרוינען דערגרייכן.

אַ דעמב איז געוואַקסן מיט בלעטער אַ ים
מיט תפילות און שטילע באַגערן.
און ס'האַט געחלומט די סאַסנע פון לאַנג,
זיינע מחשבות דערהערן.

און ס'האַט געצויגן דאָס דעמבענע ליד
אַהער צו דער סאַסנעס געזאַנגען,
און אַפט ווען דער וואַלד איז געשלאָפן שוין מיד,
האַט שטיל זייער בענקשאַפט געקלונגען.

נאָר דעמב איז געוואַקסן אויף דעמבענעם שטאַם,
די סאַסנע — געוואַקסן אויף אירן.
אויף דעמבענעם וועג איז געגאַנגען דער דעמב,
די סאַסנע — געגאַנגען אויף אירן.

ער האָט די צווייגן, ווי סטרונועס געהאָט
צעוויגטע מיט וואָלדיקן צייטער.
פון אונטן פון דר'ערד ביז אויבן אַרויף
פאַרהילט אין זייענע בלעטער.

ער האָט דעם אַטעם פון גראָזן געהערט
געוואוסט פון די ווערים, וואָס קריכן.
און זייערע חלומות האָט ער געקאָנט,
און זייערע שטילע באַגערן.

און ער האָט געוואוסט, וואָס די קוסטעס אין וואָלד
זאָגן און וואָס זיי דערציילן,
און ער האָט געוואוסט פון פאַרבאַרגענער זאַרג
אין וואָלדיקע טיפן און היילן.

און ער האָט פאַר גראָזן בייטאַג און ביינאַכט
געברומט זיין דעמבענעם ניגון.
און ווען ס'האָט גראָזיקע קעמפע געלאַכט,
האָט אויך זיין ליד נישט געשוויגן.

און זי, די סאַסנע איז אַנדערש געווען.
מיט הויך פאַרריסענע צווייגן.
אונטן אויף ערדן גאַרנישט געזען,
נאַר געריסן זיך אויבן און אויבן.

און ווען ס'וואָלט די סאַסנע קיין סאַסנע געווען
מיט וואָרצלען אין ערד נישט געזעסן,
וואָלט זי געפלוויגן צו הימלען אַרויף,
און וואָלט אָן די ערדן פאַרגעסן.

זענען געוואַקסן סאַסנע און דעמב
ווייט אַזוי און דערנעבן.
און האָבן פאַרציטערט צו זיך געבענקט
אויף זייערע בוימיקע וועגן.

און האָבן אזוי פאַרציטערט געזוכט
צו באַרירן די צווייגן צוזאַמען,
נאָר ס'האָבן געהאַלטן די סאַסנע און דעמב
זייערע בוימיקע שטאַמען.

און אין דעם וואַלד האָט אַן אַדלער געוואוינט
אַ ווילדער, צעפלאַטערטער פויגל.
אים האָט אויף בערגיקע פעלזן פאַרפעלט
דער אַטעם פאַר פליגלען און לעבן.

אים האָט געצויגן צום היימישן וואַלד,
צו קעמפעס, צו ביימער און גראָזן...
און כאַטש פון די בערג איז דער אַדלער געווען,
ער האָט דעם וואַלד נישט פאַרלאָזן.

אין טעג און אין נעכט האָט געהערט זיך זיין רוף
ווייט איבער ביימער און צווייגן.
פון וואַלדיקן אָנהייב ביז וואַלדיקן סוף,
איז אַדלער, אַ שטאַלצער געפלוויגן.

און אונטן פון ערד איז געגאַנגען ס'געברום,
אַ זאַפטיק און פריילעך געווימל.
האָבן מוראזשקעס, שפינען געהאַט זייער זון
און די פרייד פון אַ שטיקעלע הימל.

און גראָזן זיינען פאַרגאַנגען אין נעכט —
אויף מאַרגן פרישע געקומען.
און בלומען האָבן געבליט און געוועלקט,
און געבלימלט מיט פרישע בלומען.

און וועווריקעס האָבן געהאַפסלט אַרום
מיט זאַרגלאַזע, לופטיקע דאגות,
אַ ס'שיינט אויף זיי ווייניק די ליכטיקע זון,
און צו נידעריק פליען די פויגל.

און פייגל האָבן באַזונגען די פרייד
פון זייערע נעסטיקע דעכער,
און זיינען געפלויגן פון צווייגל אויף צווייג
„הויך און אויב נישט נאָך העכער“.

און אונטן דערווייל איז געפלאָסן זיך שטיל
אַ קוועכל אויף גלאַזיקן שפיגל.
געטראָגן מיט זיך די נשמה פון וואַלד,
און ס'געברום פון וואַלדיקן ניגון.

האָבן גראָזן זיך יונגע געצוואָגן אין אים,
און זוניקע צווייגן אים נעצן געשפונען.
האָבן נאָדלען און בלעטער געשיפלט אין אים,
און צו פעלדער, צו ווייטע געשוואַמען.

ווייל העט, צו דער וועלט איז געלאָפן דער קוואַל
אַרויס פון וואַלדיקע היילן.
ער האָט די מעשה פון היימישן וואַלד
דעם ים געמוזט איבערדערציילן.

אַזוי איז געשטאַנען דער רוישיקער וואַלד
דורך זוניקע טעג און ווינטיקע שנייען
אַ שטורעם פלעגט קומען, אַ שטורעם פלעגט גיין,
דער וואַלד פלעגט זיך ווידער באַנייען.

פון וואַרצלען פון טיפע געפלאָסן איז זאַפט,
דורך מעך און דורך גליווער און שימל.
אַזוי איז געגאַנגען דער אַטעם פון ערד
אַרויף דורך די ביימער צום הימל.

נאָר נעכטן ביינאַכט איז אַ שרפה געווען
אין וואַלד דעם צעווייגטן מיט לעבן.
און אומקום פון אַלע וועלטן געבראַכט
פון אַלע ימים און וועגן.

און האָזן און הירשן, וואָס האָבן צום פעלד
געוואָלט מיט די קליינע אַנטלויפן,
האָבן ברענענדע רינגען דעם וועג זיי פאַרשטעלט,
און פעטליעס אויף העלדזער פאַרצויגן.

און פייגל, וואָס האָבן געטרילעט פון פרי
און היימישע נעסטן באַזונגען,
האָבן פלאַמען די פליגעלען צעשפרייטע אין פלי
ווי פאַקעלן אונטערגעצונדן.

און דאָן איז די שרפה מיט יובל אַוועק
צו וואַלדיקע, הייליקע טיפן
געקוילעט דאָס קוועכל מיט שרפה'קע העק
און אין פלאַמען זיין וואַסער פאַרטריקנט.

און איינזאַם איז פלוצלינג געוואָרן דער וואַלד
דורך אַלע וועלטן פאַרגעסן,
און זיינע גירלאַנדעס זיינען אויף ערד
געלעגן פאַרשטייפט און צעריסן.

און הויך האָט געקרעכצט דער איינזאַמער וואַלד,
פאַריאושטע צווייגן געבראַכן,
ווען פלאַמיקע צונגען זיינען אַרויף
צו דעמבעס און סאַסנעס פאַרקראַכן.

האָבן דעמבענע גופים און סאַסנישע שטאַמען
געלייגט זייערע קעפּ אויפן אַש פון די גראָזן.
און זיינען מיט גראָזן פאַרגאַנגען צוזאַמען,
ווי זיי האָבן געלעבט מיט די גראָזן.

און יענער, דער אַדלער פון היימישן וואַלד,
וואָס ווינט האָט אויף פעלדער פאַרטריבן
האָט געזען ווי ס'פאַרגייט אין פלאַמען זיין וואַלד,
און פאַרשטאַנען, וואָס איז אים געבליבן.

ער האָט זיך די פליגלען צעבראַכן אַליין.
אַליין זיך צעשמעטערט דעם שאַרבן.
און שטיל נור געפרעפלט: ווען וועלדער ברענען.
מוזן אַדלערס די שטאַלצע שטאַרבן.

און הימל און ערד זיינען שרפה געוואָרן.
געביסן פון פלאַמיקע צונגען.
ס'האָט פייער מיט אומקום — פאַרסמאַליעטע ציין
דעם וואַלד און זיין ניגון פאַרשלונגען.

נעכטן אין וואַלד איז אַ שרפה געווען.
היינט איז אַ פעלד נאַכן שטורעם.
וואו ס'האַבן נעכטן ביימער געלעבט.
שטייען נאָר זייערע קברים.

און ביי דעם ראַנד פונעם נעכטיקן וואַלד
שטייט נאָר אַ סאַסנע אַ מידע.
חלומט, אַז ס'לעבט נאָך דער בוימיקער שטאַם
און וועקט זיך אַלע מאָל איבער.

וואָס האָט נאָך צו טון אַן איינזאַמע סאַסנע.
אַז נישט נאָר ווידער דערמאַנען.
און שמועסן שטיל מיטן היימישן וואַלד.
ווי ער וואַלט דאָ דערנעבן געשטאַנען?

נאָר אַפּטמאַל, זי בעט זיך, — לאַזט מיך צורו.
איר ביימער פון נעכטיקן לעבן.
לאַזט מיך זיין ווי דאָס גרעזל, די בלום.
אויב ס'זענען מיר טעג נאָך געגעבן.

אין אויפגאַנג נאָך דער שרפה'קער נאַכט.
לאַזט מיך צעווייגן די צווייגן.
אויף ווינט פונעם נייעם, געבוירענעם טאַג
לאַזט מיך צו רחבות אויפשטייגן.

און זאל אויף מיר פאלן דער פייכטער טוי
ווי די זריעה פון צייטיקן לעבן.
און זאל פון מיר פאלן דער אש און דער שטויב,
וואס איר האט מיר ביז היינט מיטגעגעבן.

קום מער נישט צו-חלום, דו וואלדיקער דעמב
מיט דיין אלטן, דעמבענעם ניגון.
און רוף נישט צו מיר: — דו סאסנע, געדענק!
דערצו ביסטו לעבן געבליבן! ! !

און פייניק מיד נישט אין די זאפטיקע נעכט,
אז נאמענלאז ביסטו פארגאנגען.
אז קיינער טראגט נישט דיין בענקשאפט אין הארץ,
און ס'וועט קיינער דיין ניגון נישט זינגען.

לאז מיד צורו, דו פארגאנגענע פייך
און לאז מיד זיין ווי דאס גרעזל.
לאזט מיד אטעמען, גיט מיר די פרייד,
זאל זינגען מיין בלוט, וואס עס ריזלט.

כ'וויל האבן א נייעם פארשיכורטן גאט,
און א פריידיקן שוואונג אין די גלידער,
כ'וויל האבן א נייעם פארכישופטן סוד
און נייע, צעפידלטע לידער!

לאזט מיד ווארטן, ס'זאל קומען די בייך
א בינשטאק און צווייגן זיך בויען.
זאל טריפן האניק אויף סאסנישן גוף
דורך נעכט ביזן אויפגאנג דעם גרויען.

דער טאג, וואס פארגייט, און דער נייער, וואס קומט,
איז זאפטיק און קוואליק מיט לעבן.
לאזט מיד א וויג טאן, לאזט מיד א ריס טאן,
לאזט מיד אויפסניי זיך דערהויבן! —

און דעמאָלט טרעפט, ווען די סאַסנע פאַרמאַכט
מיט תפילה די קרוין פון די צווייגן,
קומט ווידער דער וואָלד פון נעכטן צוריק
און קוקט אויף איר אין זיין שווייגן.

און דאַמאָלט טרעפט, אַז עס שאַרן פאַרביי
די ביימער אין שווייגנדע רייען,
און דאַמאָלט קומט דער אַדלער אויפסניי
אויף צעבראַכענע פליגלען צו פליען....

און ווידער רופט זי דער נעכטיקער וואָלד
מיט אַן עכאַ פון בוֹימיקע שטימען:
— שוועסטער סאַסנע, שוועסטער, דערמאַן!
מיר קומען צו דיר...! מיר קומען...!

— דו מוזט דעם וואָלד דיר טראַגן אין קרוין
אונדזער אַש און די גרינע צווייגן,
אונדזער ליד מוזטו ברומען, כאַטש דו ביסט אַליין,
און אויפמאַכן מוזטו דיין שווייגן.

און דאַמאָלט קומט צו דער סאַסנע צו גיין
דער אַלטער שטאַם פון איר פאַטער.
און דוכט זיך, זי פילט אויפן רוקן אַ צווייג
און דוכט זיך, ער פליסטערט איר: — טאַכטער.

לאַז זיי, די גראַזן, זיי גרייטן דעם זאַפט.
חרובע ערד זאָל אים זייגן...
האַסטו דען אַ וועג אַ צווייטן, מיין קינד ?
דו ביסט אַ סאַסנע געבוירן.

ס'וועט קומען אַ טאַג, דו סאַסנעלע מיין,
ס'וועט מאַרגן אַ וואָלד דאָ זיין ווידער,
דאָן וועסטו טרייסלען פון זיך אונדזער אַש
אויף קעפ פון די ביימער די גרינע.

ס'וועט אויפגיין א וואָלד אויף חרובער ערד,
ס'וועלן דעמבעס און סאַסנעס קומען,
זאָל פאַלן אויף זיי אונדזער אַש, אונדזער שטויב
ווי פילע און הייליקע זאַמען...

בריסל, פעברואַר 1946.

ממעמקים

צו די חורבות פון לאַדזשער געטאָ.

פון די טיפענישן רוף איך דיך,
ליד פון פאַרשניטענער היים...

דאָרט צווישן צעפּוילטע פּלויטן און בלינדע לעכער
זוכסטו דיין אייגענעם שפור,
ווי אַ פאַרבלאַנקעטער הונט.
און הוידעסט זיך אויף ברעטער פון צעשיטע דעכער,
ווי אויף אַשיקן געוועב פון איר דור —
אַן איינזאַמע שפּין.

דאָרט וויינסטו אַריין אין אַ פאַרטרוקנטן ברונעם,
ווי אויף אַ מאַמעס טויטער ברוסט —
אַ לעכצנדיק קינד.
און יאַמערסט אַרויס פון אַ צעפאַלענעם קוימען
אַזוי קלאַגעדיק און וויסט,
ווי אַ בית-עולמדיקער ווינט.

דאָרט קלימפּערסטו אין נאַקעט-צעשפאַלטענע שוויבן,
ווי אין אומקום-געציטער —
אַ האַרבסטקע פּליג.

און הוידעסט זיך מיט גראָזן אויף חרובע שטיינער,
ווי די נשמה איבער אַ קבר

ווי די שכינה איבער אַ וויג.

דו הייליק ליד פון חרובער היים
דאָרט וואָגלסטו דורך גאַסן וויסט און נאַקעט
און רופסט פון יעדער שמאטע, יעדער שטיין
דיין שטום גערוף פון ממעמקים.

אַט זע איך דיך דאָרט אויף מלינארסקע, מארישינער
ווי דארסט מיט אַ דאָרן אין טרוקענער ערד.
אַמאָל ביסטו דאָרט אויפגעגאַנגען מיט דער באַטווינע, *
וואָס האָט זיך רויט געגרינט פאַר יעדער שוועל.

און אויפגעגאַנגען איז דאָרט ציטריק דינע ציבעלע,
און קאַרטאָפּל-בייטן האָבן שמייכלענדיק געבליט,
און ווילדגראַז האָט גערייניקט דאָרט אַ געטאָ יידענע
און מיט אַ קענדל וואָסער האָט געשפּאַנט אַ געטאָ-איד.

און פייגל האָבן קיינמאָל שענער נישט געזונגען,
ווי דאָרטן אויף אַ דאַרער צווייג.
ס'איז קיינמאָל האָפּנונג אזוי גריין נישט אויפגעגאַנגען,
ווי אויף אַ הויקערדיקער געטאָ-בייט.

און כאַטש געהאַנגען איז דער הימל אויבן,
אַרומגעזיימט מיט קאַלבעס און מיט זשאַווער דראַט,
דאָך האָט אין ערגעץ אַזאַ טעם געהאַט דאָס לעבן
און פאַר קיינעם אזוי נאַנט געווען איז גאַט.

אין געטאָ האָט כמעט יעדער געהאַט אַ בייט ערד, וועלכן ער האָט באַאַרבעט. די
ירוכטן פון דער דאָזיקער אַרבעט האָבן מער געגעבן דער נשמה ווי דעם לייב.

דאָרט האָסטו זיך געשפינט אין שאַטנדיקן פייפער-געסל.
וואו ס'האָבן אין פאַרנאַכטן זומערדיקע, לינדע
געשפילט אין „בלינץ“ מיט מלאך-המות
די לעצטע יידישע קינדער.

און האָבן „סטרוקעס“ ווי דעם גורל געוואָרפן
אויף הילצערנע שטיגן, צי אויף אַ פענצטער.
און האָבן אין „יאָג“ געשפילט מיט אייגענע שאַטנס
און מיט נאַכטיקע אימה-געשפענסטער.

דאָרט האָבן מיטן לעצטן אַטעם חושכדיקע מאַמעס
דאָס פייער אויף היימישע קיכן צעבלאָזן
און האָבן „קאָווע-פלעצלעך“ שוואַרצע געפרעגלט *
און טראַפנס אייל מיט קוואַלן טרערן אונטערגעגאַסן.

און טאַטעס האָבן מיט ציטריקע פינגער
חלקים ברויט אויף אַ שטריקל-וואַג געוואויגן,
און פלעגן אַ שניצלע דערלאַנגען צו די קינדער
און תאוהדיק עס פלעגן צאַפלען זייערע הונגעריקע אויגן...

ס'איז קיינמאָל אַזוי זיס נאָך נישט געווען דער ביסן,
ווי דאָרטן ביי דעם געטאַ-טיש,
ווען ס'פלעגט אַ מאַמע פאַרעדיקע וואַסער-זופּ צוגיסן
און לעפל האָבן יום-טובדיק אין טעלער זיך צעמישט

און קיינמאָל האָבן ווענט געשיינט נאָך אַזוי ליכטיק,
ווי אונטער שוואַרצע פענצטער פון דער היים,
ווי ביי דעם לעצטן מאַלצייט, אין דער שעה דער לעצטער,
ווי ביי די לעצטע משפחהדיקע רייד.

* אין געטאַ איז געווען אַן ערוואַק-קאָווע, וועלכע איז געווען לייכטער צו באַקומען ווי
עפעס אַנדערש. דעריבער האָט מען פון דער „קאָווע“ געמאַכט פאַרשידענע מאַכלים
און אַפילו זופּן געקאַכט. די דאָזיקע „עסנס“ האָבן צייטווייליק פאַרשטאַפּט דעם הונט-
גער און דערביי צעלעכערט דעם מאַגן.

האַסטו געשפינט זיך דאָרטן אויף מאַסאַרסקע —
אין אַזאַ שטילן בין-השמשותדיקן שבת,
ווען ס'זענען מיט פאַרמעט-פּנימער אַנטקעגן הימל געזעסן
די לעצטע שווייגנדיקע יידישע באַבעס.

און זיידעס, די לעצטע, מיט באַרד און פיאות,
פאַרוויקלט אין אַלטע צעריסענע זאַקן, *
האַבן תהלים-פּסוקים איילנדיק אַזוי געפרעפּלט,
אַז זיי וועלן נישט באַווייזן, ווי זיי וואַלטן זיך געשראַקן.

און אין שטומע יום-כּפור-פאַרנאַכטן
ביסטו אויפגעגאַנגען מיט כל-נדרידיקן ניגון,
מיטן געיאַמער אונטער לאַדנס פאַרמאַכטע
פון לעצטן מנין שמע-ישראל יידן.

און קיינמאַל האָט אַ לעבן אַזוי נאָך נישט געצאַרנט,
און קיינמאַל האָט אַ גבור אַזוי נאָך נישט געוואוינעט,
און קיינמאַל האָט אַ תּפילה אַזוי נאָך נישט געבעטלט
און קיינמאַל האָט אַ בעטלער אַזוי נאָך נישט געשנאַרעט

אַזוי האָסטו געוועבט זיך טעג און יאָרן
איבער אַ פרעס-אייזן, איבער אַ זעג,
איז דיין ליבע און דיין שנאה אויפגעשוואַלן
און תּהומיק טיף געווען דיין גלויבן און דיין שרעק.

און האָסט געשפינט זיך מיטן שניידערישן זמר :
„ווען אונדזער אַרעם שטעטל ברענט...“
און טרערנדיק אַזוי דו האָסט אַראַפּגערוגען
פון ליפּן איבער ביינערדיקע הענט.

* די גאַר פרומע יידן האָבן טראָג דעם פאַרבאַט נישט אַראַפּגענומען באַרד און פיאות,
זיי זיינען שטענדיק געגאַנגען אַרומגעהילט מיט אַלטע טיכער און זאַקן אַרום פנים.

נאָר אָפּטמאַל האָסטו זיך פאַרצויגן העכער
און האָסט זיך מיט מאַשינען־רויש צעקלונגען,
ווען ס'האַבן יונגע זין און טעכטער
זיך יובלדיק מיט אינטערנאַציאָנאַל צעזונגען.

און ס'האַבן פּויסטן זיך צו דראָטן אָנגעצויגן
און שמשון האָט אין אויגן זיך צעפּייערט,
נאָר שמשון אינעם געטאָ איז אַן האָר געוועזן...
אַן איין גראַנאַט, און אַן איין „שפּייער“.

און ס'זענען הענט נאָך קיינמאַל אַזוי נאַקעט
נאָך קיינמאַל אַזוי נעבעכדיק געוועזן,
ווי דאָן ווען ס'פּלעגן יענע יונגע פינגער
ווידער פּאַלן אויפן זעג און אויפן אייזן.

און קיינמאַל זיינען הימלען געוועזן אַזוי חושך,
און קיינמאַל וועלטן אַזוי טויזנטפאַך פאַרשלאָסן,
און קיינמאַל איז אַ פּאַלק אין זיין תּפּילה דער לעצטער
נישט געווען אַזוי איינזאַם און פאַרלאָזן.

דו הייליק ליד פון חרובער היים.
אויף זשאַווער־דראָט געקרייציקטער דו, ניגון שטומער,
דו גוף צו הונדערט מאָל הונדערט געשענדעט,
דו צו טויזנט מאָל טויזנט — געלייטערטע נשמה.

דאָרט הענגסטו איצט אויף סקריפענדיקע דעכער,
ווי אויף די מאסטן פון אַ דערטרונקענער שיף,
און רופסט צו הימלען בלוי אַזוי צעעפנט
פון די דערטרונקענע דעם ממעמקים־רוף.

און היינט גייט ווי דעמאלט אונטער די זון
אונטער פעלדער, אונטער מארישין, *
און דו טוליעסט זיך היינט, ווי נ'א זעגל פארשפינט
אין א צעריסענער, אלטער גארדין.

און פלאטערסט אין ווייסן אשיקן שטויב
ארויס פון בלינדע, אַנשוויביקע פענצטער
ווי אַ חלום אַ ווייסער, ווי אַ שלומדיקע טויב
איבער אַ שטאַט פון טויטע געשפענסטער.

און צעוויאַנעסט דיין וויסקייט איבער אַלע גאַסן
און הענגסט זי אַן אַן יעדער ראַג,
ווי זי וואַלט אַ שטריק, אַ צעקנופטע געוועזן
פון אַ שטומען דערטרונקענעם גלאַק.

און שלעפסט דיין שנור פון פאַרשוויגענעם ניגון
אַרויף, אַרויף צו דער געטאַ-בריק. **
און ווי אויף קלאַווישן — צעבראַכענע שטיגן
באַמבלען דייע צעריסענע שטריק.

און שפעטער ציסטו זיך און טראַגסט זיך העכער,
ביז צום קירכע-שפיץ אויף אַלטן מאַרק.
און שלייערסט אום אַלע מצבהדיקע דעכער
מיט ווייסן שטויב פון דיין געזאַנג

* מארישין, אַ הינטערשטאַטיש-דערפל, איינגעגלידערט אין געטאַ, דאָרט האָבן זיך
געצויגן אַ פאַר גראַזיקע פעלדער, זומער פלעגן אין די כאַטקעס דאָרט וואוינען די
געטאַ-מושלים אויף דאָטשע. דאָרט איז געווען דער אַלטער יידישער בית-עולם, דער
נעבן די באַן-ליניע וועלכע האָט אַוועקגעפירט טויזנטער צו פאַרניכטונג.

** דאָס געטאַ איז געווען איינגעטיילט אין דריי קוואַרטאלן, באַזונדער אַרומגעצוימטע
מיט דראַט, צווישן די קוואַרטאלן, אינמיטן וועג זיינען געפאַרן שטאַטישע טראַמוויען,
אויטאָס, פּורן, געבראַכט די איינציקע גרוסן פון דרויסן, איין טייל פון געטאַ איז גע-
ווען פאַרבונדן מיטן אַנדערן דורך אַ הילצערנער בריק.

און איבעראל עס שוועבט דיין אש, דיין אטעם
און קייטלסט זיך מיט אים דורך אלע טירן,
ביז פון אלע לעכער קומען אן די שאטנס
און פירן דיך אויף דיינע נאכט־שפאצירן.

און ווידער קומסטו אויף לאַטניטשע־געסל
דאָרט שטייט אַ הייזל מיט לאַדנס האַלב אָפּן,
דאָרט האָט אַ מיידעלע אַמאַל אַלף־בית געלערנט
און אַ טאַטע האָט זי בלימעלע * גערופן.

און ס'שטייט נאָך אַלץ דאָרט אונטערן פענצטער
דאָס לידיקע וויגעלע פון איר ליאַלקע,
און צעשלאבערט אויף אים, מיט אַרבל צעוואָרפן
ליגט דאָרט איר טאַטנס מאַרינאַרקע.

דאָרט וועבסטו זיך אַריין אין שווייגנדיקן וויגל
און דעקסט זיך מיט די פאַלעס ביידע איבער.
און שטומסט, ביז נאָכט מיט שוואַרצע טיכער
קריכט אַרויס פון אַלע גריבער.

ס'איז נאָכט שוין לאַנג פאַר טויטער בלימעלען
און נאָכט פאַר איר טאַטן, דעם טויטן,
נור נישט פאַר דיר, דו הייליקער ניגון,
דו ווערסט אין דער וויג ערשט געבוירן.

גייסט אויף פון אַ שטיקל פאַרשימלט פאַפיר
אין טאַטנס קעשענע פאַרבליבן,
גייסט אויף פון אַ לאַנג שוין פאַרטרוקנטער טרער
צווישן שורות פאַרמעקט און צעריבן.

* אזוי האָט געהייסן דאָס טעכטערל פונעם אומגעקומענעם געטא־דיכטער ש. ב.
שאינוויטש.

און פול ווערט דיין אשיקע וויסקייט מיט גוף
און רויט ווערט די נאכט יענע וויסטע ;
גייסט אויף מיטן ממעמקים גערוף
פון טויטן געטא־דיכטער.

און דו גייסט אויף מיט פרייד,
און דו גייסט אויף מיט ליבע,
און גייסט ארויס פון שטויב
און שטייגסט אריבער גריבער.

און דו צעוויגסט די ערד
מיט דיין געציטער,
און דו צעברעכסט די שווערד
פון אלע אלטע געטער.

און פירסט די מידע ערד
ארויס פון אלטן מדבר,
און לייענסט פון אלע בערג
די נייע עשרת הדברות.

און מיט דיין יעדן קרעכץ ציטערן דורות,
און ס'גליט דיין יעדער טרער אויף זייערע באקן;
אט שטייען זיי אליין אויף שייטער פייער
און רופן דיין גערוף פון ממעמקים.

דו אפענער ניגון באפרייטער
דו הייליק געשענדעט ליד.
טראג זיך ווי די נשמה איבער א קבר
גיי אויף ווי די שכינה איבער א וויג.

נישט די לעצטע זיינען זיי געוועזן
און נישט אויף אייביק זיינען זיי פארגאנגען.
אין אונדזער זיין וועלן זיי לעבן
און אויפגיין אין אונדזערע געזאנגען.

פון יענעם כתב, פון יענעם ציטער,
פון יענער טרער אויף שימלענדיק פאפיר —
עס פירט דיין הויך און יעדער אַטעם
דער ניגון־ווינט אָהער צו מיר.

טאָ רוף איד דיד פון טיפענישן, דו מיין ליד
גיי אויף פון זייער אַש און זייערע ביינער ;
קום אַריין אין מיין יונגן, צעפיבערטן גוף
מיט זייערע נישט דערחלומטע בענקשאפטן און נישט
דעריאַמערטע געוויינען.

און אייביק זיי אין מיין יעדן טאָג,
און הייליק אין מיין יעדער שורה.
גיי אויף אין מיין יום-טובדיקן בלוט
מיט גרינער האַפנונג און מיט גבורה.
בריסל, סעפטעמבער 1946.

דאָס ליד געשריבן געוואָרן נאָך איידער כ'האָב געוואוסט, אַז מען האָט אין לאַדזש
אויף אַ באלוטער מיסטקאָסטן געפונען צוויי לידער פונעם דיכטער שאַיקוויטש. זיי
זיינען אַרויסגעגעבן געוואָרן דורך דער היסטאָרישער קאָמיסיע א. נ. „לן ילך“.

טאַטע

כ'בין היינט אויפגעשטאַנען אינדערפרי
מיטן טעם פון דיין נאָמען אויף די ליפן.
כ'האָב דערפילט דאָס וואָרט,
און דעם גלי פונעם ליד.
כ'האָב פאַרשטאַנען: שוין גענוג,
איצט איז צייט צו פאַרלעשן
די סיווי טויטע זון פון מיין טאָג

און די צאפלענדיקע פרייד,

פארסמען מיט מיין קלאג.

טאטע,

כ'בין היינט אויפגעשטאנען אינעם מאָרגן

מיט אויסגערוטע בליקן צו דעם טאָג,

אין האַרצן ערגעץ ווידער שוין פאַרבאָרגן

אַ נייַער, אויפגעבליטער סוד.

ביסטו געקומען מיט דיין שאַטן

אַנטקעגן צו מיין זון־באַגאַלדט געזיכט

און האַסט גערופן מיט די טריבע, גוטע אויגן:

— טאַכטער, גיב מיר אַפּ מיין ליכט!

האַסטו אַרויסגעריסן אַלע ביימער

און די גראַזן אונטער מיינע טריט,

האַסט צעטריפט אויף אַלע שטיינער

גליווער פון דיין טויטן בלוט.

טאטע,

הייסע זענען מיינע נעכט, און טיפע;

טיף, ווי ס'ציטער פון מיין יונגן לייב,

האַסטו פאַרשניטן מיר ס'געזאַנג פון לעבן

און אַנגעבראַכט ס'געזאַנג פון טויט.

און כאַטש ס'איז זיס דאָס ברויט, וואָס כ'קיי,

דאָך ווערגסטו מיך אין יעדן ביסן.

דו בייסט זיך איין מיט הונגער אין מיין פרייד,

דו בייסט זיך איין אין יעדן מיין פאַרגעסן.

נור האָב קיין מורא, ס'איז דער סם

מיר זיסער ווי דער יום־טוב־האַניק,

איך ציטער איבער אים און זויג

די טראַפנס פון דערמאַנען.

נור האָב קיין מורא, כאַטש ס'טוט וויי,

ווען קומסט און פויקסט מיר אינעם האַרצן, —

דאָך הייליק־זיס איז יעדער פיין,

כאַטש איינגעהילט איז זי אין שוואַרצן.

ווייל סיווי ווייס איך, טאטע,
וואו כ'זאל היינט נישט שפאנען,
איז עס דער עולה-רגל-וועג צו דיר.
פונדאנען ס'זאלן מיינע טריט נישט קומען,
קומען זיי פון דיר, פון דיר...

אין אלע לופטן הויכט דיין אטעם,
אין אלע ערדן רוט דיין הייליק לייב,
אין אלע טעג און נעכט גייט אויף דיין שאטן
און שטויבט מיט אומעט אויף מיין פרייד.

כ'וועל קיינמאל קלאג-לידער נישט זינגען אויף דיין קבר.
ס'וועט קבר דיינס מיר זיין דער איבעראל.
און ווייל כ'ווייס ניט וואו ס'ליגט דיין געביין און אבר,
וועל איך באוויינען יעדער בארג און טאל.

און כאטש כ'וועל מער קיינמאל דיינע פינגער,
נישט פילן אויף מיין הייסן מיידל-קאפ!
און דו וועסט מער מיט ווערטער שטילע
נישט אויפמאכן דעם וועג צו גאט.

דאך וועל איך, טאטע, מיט דיר שפאנען,
דיין ניגון וועט מיר ברומען אין באגלייט.
און אויב כ'וועל הייליקייטן ערגעץ וואו געפינען,
וועלן מיר ברענגען צו זיי דיינע טאטע-רייד.

בריסל, דעצעמבער 1945.

* * *

אזוי שטיל שווימט דער וואלקן איבער מיין קאפ,
און שטיל איז די ערד.
פון צווייגן פאלט בליעכץ אין מאיקן סאד,
און פארוועלקט.

א מאמע רופט אירע קינדער אהיים
פון טויאיקן פעלד.
בין-השמשות וויקלט אין נעפלען שוין איין
די פעלזיקע בערג.

איך שטיי צווישן הימל און נאכטיקער ערד
און איך שווייג.
און עס רופט נאך צוריק מיך דער יאמער,
וואס כ'האב נישט דערוויינט.
און הייס נאך דאס ליכט אין מיין אויג.
וואס האט נישט דערברענט.
און ס'ציטערן שטיל מיינע נאך נישט
דערצערטלטע הענט.
שטיי איך אזוי צווישן הימל און נאכטיקער ערד
מיט מיין טאג
און ס'רופט מיך דאס אפענע ליד,
וואס כ'האב נישט דערזאגט.

